

Kureys Sûresi

لَا يَلَافُ قُرَيْشٌ ﴿١﴾ إِلَّا فِيهِمْ رَحْلَةُ الشَّتَاءِ وَالصَّيْفِ ﴿٢﴾ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ ﴿٣﴾ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ
جُوعٍ وَأَمَّنَّهُمْ مِنْ خَوْفٍ ﴿٤﴾

Meal

Kureys'in güvenliğini, onların kış ve yaz yolculuklarında güvenliğini sağlamak için (Allah lutuflarda bulundu). ﴿1-2﴾ Onlar da kendilerini besleyip açlıklarını gideren ve her çeşit korkudan emin kılan şu evin rabbine kulluk etsinler. ﴿3-4﴾

Tefsir

Güvenliğini sağlamak için” şeklindeki çeviriye göre bu âyet bir önceki sûrenin devamı gibidir ve cümle, “Ebrehe ve ordusunu helâk ettik” şeklinde tamamlanır. Sûrenin sonunu başına bağlamak da mümkündür; bu takdirde mâna şöyle olur: “... sağladığı için Kâbe'nin rabbine kulluk etsinler.”

Hiz. Peygamber'in büyük dedesi Haşim b. Abdi Menâf ve diğer bazı Kureys liderlerinin, ticaret güvenliğini geliştirmek maksadıyla çevredeki kabile ve devlet ve liderleriyle yaptıkları, kaynaklarda 'îlâf' adı da verilen anlaşmalar meşhurdur. Keza Haşim'in, Mekke'nin kutsiyetine saygı duymayan kabilelerden, eşkıya ve çapulcudan şehir halkını korumak için 'îlâf' adıyla bir güvenlik uygulaması başlattığı, hatta bu hizmetin finansmanı için mecburi vergi koyduğu bilinmektedir (Çok sayıdaki kaynaklardan bazıları için bk. Mustafa Çağrı, Kur'an'ın Geliş Ortamında Ahlâk ve İnsan ilişkileri, s. 167-168/dipnot 132). Yaygın görüşe göre sûrenin başındaki îlâf ile sağlanan bu ticaret güvenliği kastedilmiştir (Buradaki îlâf kelimesinin “ülfet”ten gelen başka bir anlamı, bu sûre ile Fil sûresi arasındaki anlam ilişkisi ve ikinci sûrenin geliş sebebine dair önemli bir bilgiye aşağıda yer verilecektir).

Kureys, Hiz. Peygamber'in mensup olduğu, İslâm'ın tebliğine ilk muhatap olan ve Kur'an'da adı geçen büyük Arap kabilesidir. Nesep bilginlerinin çoğunluğuna göre Kureys'in atası Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Maad b. Adnân'dır. Hiz. Peygamber Kureys'in Hâşimoğulları koluna mensuptur. Kabile reisliği genellikle Hâşimoğulları ile Ümeyyeoğulları arasında mücadele konusu olmuştur. Câhiliye döneminde Kureysliler Allah'ın varlığına inanmakla birlikte putları Allah'a ortak koşuyorlardı, bu sebeple Kur'an onları, “ortak koşanlar” anlamına gelen müşrikûn sıfatıyla nitelemiştir. 610 yılında Hiz. Peygamber'e Kur'an inmeye başlayınca Kureys'in bir kısmı ona iman etmekle birlikte çoğu inanmadığı gibi Hiz. Peygamber'e karşı gittikçe sertleşen ve savaşlara kadar varan bir mücadeleye girişmişlerdir. Bu direniş hicretin 8. yılında Mekke'nin fethine kadar sürmüştür. Mekke'nin fethedilmesiyle birlikte İslâmiyet'in karşısındaki Kureys düşmanlığı da tamamen ortadan kalkmıştır. Bundan sonra İslâm'ın dünyaya yayılması için Kureysliler'in ön saflarda mücadele verdikleri görülmektedir (ayrıca bk. Casim Avcı, “Kureys (Benî Kureys)”, DİA, XXVI, 442-444).

Kureys kabilesi, Araplarca kutsal sayılan Kâbe'nin gözetim ve bakımını üstlendikleri için diğer Arap kabileleri onlara büyük saygı gösterirlerdi; özellikle Kâbe'yi yıkmaya gelen fil ordusunun mûcizevî bir felâkete mâruz kalarak Kâbe'yi yıkma teşebbüslerinin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Kureysliler'in kabileler nezdindeki saygınlığı iyice arttı. Emîrlar ve krallar onlara saygı gösterir, başkaları çöllerde haydutlar tarafından saldırılara uğrarken Kureysliler güven içerisinde yazın Tâîf'in serin yaylalarına, kışın da Yemen'in ılık bölgelerine serbestçe seyahatlerde bulunarak büyük kazançlar elde ederlerdi. Hatta Kureys'in ticaret kervanları kış aylarında Somali ve Habeşistan'a, yaz aylarında da Suriye, Mısır, Irak ve İran'a kadar giderlerdi. Mekke'nin bulunduğu bölge tarım ve hayvancılığa elverişli olmadığı için halkın ticaretten başka gelir kaynağı yok denecek kadar azdı. Hac mevsiminde kurulan panayırılar ticaretlerinin canlanmasına vesile olduğu gibi buralarda düzenlenen şiir, hitabet vb. yarışmalar da dil, edebiyat ve kültürün gelişmesini sağlıyordu. İşte sûrede Allah'ın onlara lutfettiği bu imkânlar hatırlatılmakta, özellikle Kâbe'ye vurgu yapılarak “Şu evin (Kâbe) rabbine kulluk etsinler” buyrulmaktadır.

Kabile hayatı yaşayan Arap yarımadası devlet otoritesinden yoksun olduğu için burada genel bir güvensizlik bulunduğu halde Mekke Hiz. İbrâhim zamanından beri Allah tarafından saygınlığı çiğnenmeyen (harem) bölge olarak insanlığa duyurulmuş, bu sayede Mekke halkı dış saldırılardan korunmuştur. Nitekim bir âyet-i kerîmede, “Görmezler mi ki, çevrelerindeki insanlar durmadan yerinden koparılıp götürülürken biz (Mekke'yi) güvenli, dokunulmaz belde yapmışızdır?” (Ankebût 29/67) buyrulurken bu nimetler hatırlatılmaktadır. Ayrıca başka bölgelerde üretilen sebze, meyve ve diğer gıda maddeleri Hiz. İbrâhim'in duası bereketiyle (İbrâhim 14/37), bir ticaret merkezi haline gelmiş olan Mekke'ye getirilip satılır, böylece bura halkının ihtiyacı karşılanırdı. İşte sûrede Kureys'in, bütün bu nimetlerin şükrünü yerine getirmek için Allah'a kulluk etmesi istenmiştir.

Kureyş sûresinin ilk âyetinin tam anlamı “Kureyş’in îlâfı için...” veya “Kureyş’in ilâfından dolayı...” şeklinde olup cümlelerin geri kalanı tamamlanmamış, bu kısım tefsirciler tarafından başta özetlediğimiz bazı farklı ifadelerle doldurulmaya çalışılmıştır. Bazı kaynaklarda Kureyş sûresinin iniş sebebini ve önceki Fil sûresiyle bağlantısını farklı şekilde açıklayan, böylece bu sûrenin ilk âyetini Fil sûresinin son âyetine bağlayarak boşluğu gideren bir bilgi yer almaktadır. Bu kaynaklarda, İslâm’ın zuhuruna yakın yıllarda Mekke ve çevresinde yoksulluk sorununun dayanılmaz bir hal alması yüzünden bu çevrede bir intihar geleneğinin oluştuğundan söz edilir. Bu uygulamaya, “birinin kapıyı arkasından kilitleyip, aklıktan ölünceye kadar hiç kimseden hiçbir şey istememesi” anlamında i’tifâd (الاعتقاد) deniliyordu. Uygulamanın mahiyeti hakkında bilgi veren klasik eserler, ilk kaynak olarak genellikle Zübeyr b. Bekkâr’ın (ö. 256/870) el-Muvaffakiyyât’ını zikreder, Zübeyr’in de bu bilgiyi Emevî halifesi Ömer b. Abdülaziz’e nispet ettiğini belirtirler. ‘İ’tifâd’ uygulaması hakkında ve buna son verilmesi için Hz. Peygamber’in büyük dedesi Haşim’in ürettiği îlâf çözümü konusunda, –ulaşabildiğimiz kadarıyla– önce İbn Hamdûn (ö. 562/1167) et-Težkiretu’l-Hamdûniyye’de (II, 152), ardından bazı önemsiz değişiklikler ve kısaltmalarla İbnü’l-Cevzî el-Muntazam’da (II, 211), Suyûtî ed-Dürri el-Menûr’da (VIII, 636) ve Muhammed b. Yusuf eş-Şâmî Süb ülü’l-Hüdâ’da (I, 269) bilgi vermişlerdir.

İbn Hamdûn’da anlatıldığına göre “Kureyş’in i’tifâdı” şöyleydi: “... Onlar fakir düşünce açık araziye çıkarak kendileri için çadırlar kurup oraya kapanırlar, en sonunda yoksulluk durumları bilinmeden öylece ölürlendi... Nihayet Haşim yetişkin bir insan oldu; kavmi arasında büyük itibar kazandı. Bir gün dedi ki: ‘Ey Kureyş topluluğu! ... Şu i’tifad (fakirlik yüzünden intihar olayı), birçoğunuzun başına gelmektedir. Bu hususta bir fikir geliştirdim.’ ‘Fikrin neyse emret yapalım’ dediler. Haşim şöyle devam etti: ‘Fakirlerinizle zenginlerinizi kaynaştırmayı düşünüyorum; bir zengin yanına onunla aynı sayıda aile efradı bulunan bir fakir vereceğim. Zengin olan yazın Şam bölgesine, kışın Yemen bölgesine yapacağı ticaret yolculuğunda o fakiri yardımcısı olarak yanında götürecektir; böylece zengin kazandıkça fakir ve onun ailesi de onun gölgesinde geçimini sağlayacak ve bu uygulama i’tifadı ortadan kaldıracaktır.’ ‘Ne güzel düşündün!’ dediler. Bu suretle Haşim insanlar arasında bir kaynaşma (ülfet) sağladı...”

Aynı yerde Allah’ın Mekkeliler’i fil ordusundan koruduğunu anlatan Fil sûresiyle ‘îlâf’tan bahseden bir sonraki Kureyş sûresi arasında bir sebep-sonuç bağlantısı da kurulmakta; Kureyş sûresinin başındaki ‘îlâf’ kelimesinin “اللفة” (ülfet, kaynaşma) kökünden geldiği, bunun da zenginlerle yoksullar arasında bir “merhamet ve yardımlaşma” ürettiği dikkate alınarak bu iki sûreden özetle şöyle bir sonuca ulaşılmaktadır: Kureyş halkı, Haşim’in çözüm teklifine uyarak aralarında ülfet kurdukları, birbirine merhamet gösterip yardımlaştıkları, yoksulları doyurup açlık ölümünden kurtardıkları için –putperest olmalarına rağmen– Allah da onları fil ordusuna karşı korumuştur.

Ayrıca Kureyş sûresinin 4. âyetinde “açlıklarını giderme” ifadesi Hâşim’in getirdiği uygulamayla açlık sorununun çözülmesine, “korkudan emin kılma” ifadesi de o yoksulların kervanlarla gidip güvenliği sağlamasına işaret etmektedir. Bu iyilikleri Hâşim’in aklına getirip yaptıran da Allah olduğu için sûrede “açlıklarını giderme” ve “korkudan emin kılma” Allah’a nispet edilmiştir.

Hiz. Peygamber’in atalarını öven ve huzurunda okunduğunda onu mutlu eden şu mısralarda bu îlâf uygulamasına işaret edildiği anlaşılmaktadır:

“Zenginlerini fakirleriyle kaynaştıranlardır (onlar),

Ta ki fakirleri kendi geçimini sağlayacak duruma gelinceye kadar.”

Ne var ki, –kapsamının ve tesirinin ne kadar olduğu hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığımız– Kureyş’in bu ülfet ve dayanışma pratiğinin zaman ilerledikçe zayıfladığı; bilhassa Kur’an’ın Mekke müşriklerinin geleneksel putperestlik inancını açıkça reddetmesi, Câhiliyye ahlâk telakkisini, dünya görüşünü ve toplumsal zihniyetini giderek artan bir kuşatıcılıkta eleştiriden geçirip her şeyi yeni baştan inşa etmek istediğinin anlaşılması ve nihayet “İslâm’ın kabileler arasında yayılmaya başladığı”nın görülmesi üzerine, Kureyş’in genel tutumunun özellikle yeni dinin mensuplarına karşı sosyal ve ekonomik tecride kadar varan, nihayetinde onları yurtlarını terketmek zorunda bırakan bir acımasızlığa dönüştüğü görülür. Sonuçta Hâşim’in bu uygulaması, Walter Dostal’ın ifadesiyle, “Açıktır ki Peygamber sayesinde soylu bir davranış formundan çıkarılmış, bütün inananlar için genel bir görev olarak zekât formunda yeniden şekillendirilmiştir.”

Maûn Sûresi

Nüzûl

İniş sırasına göre on yedinci, mushaftaki sıraya göre yüz yedinci sûredir. Tekâsür sûresinden sonra Kâfirûn sûresinden önce Mekke’de inmiştir. 4-7. âyetlerin Medine’de münafıklar hakkında indiğine dair rivayet de vardır (bk. İbn Âşûr, XXX, 563).

Adı/Ayet Sayısı

Sûre adını son âyetinde geçen mâûn kelimesinden almıştır. “Eraeyte, Eraeytellezî, Dîn, Tekzîb, Yetîm” adlarıyla da anılmaktadır.

Konusu

Sûrede, biri Allah’ın nimetlerini ve hesap gününü inkâr eden nankör, diğeri amellerini gösteriş için yapan riyakâr olmak üzere iki tip insan tasvir edilmektedir.

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالْإِيمَانِ ﴿١﴾ فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ ﴿٢﴾ وَلَا يَحْضُ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿٣﴾

Meal

Gördün mü dini yalan sayanı? ﴿1﴾ İşte odur yetimi itip kakan; ﴿2﴾ Ve yoksula yedirmeyi özendirmeyen! ﴿3﴾

Tefsir

“Gördün mü?” sorusu, burada şaşılacak bir tutumdan söz edileceğine, dolayısıyla konunun önemli olduğuna dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Âyetteki din kelimesi, bilinen anlamı yanında “Allah’ın hükmü” veya “uhrevî yargı” mânasında da anlaşılabilir (bk. Taberî, XXX, 310). Ancak bunların birini inkâr eden diğerlerini de inkâr etmiş olacağı için sonuç değişmemektedir.

Din kelimesinin bir anlamı da “karşılık, ceza ve mükâfat”tır. Müfessirlerin çoğunluğu buradaki “din” kelimesiyle bu anlamın kastedildiğini belirtmiş; bu sebeple 2-3. âyetleri “böyleleri yapıp ettiklerinin ceza veya mükâfat olarak bir karşılığını göreceklerine (âhirete) inanmadıkları için, yetime kötü davranmaktan, yoksullara karşı ilgisiz durmaktan çekinmezler” şeklinde açıklamışlardır. Kuşkusuz buradaki yetime kötü muamele ve yoksulun derdiyle ilgilenmeme birer örnektir; dini yani âhiret sorgusu ve yargısını, uhrevî sorumluluğu ve sonuçlarını inkâr edenlerin başka özellikleri de bulunmakla birlikte burada Hz. Peygamber dönemindeki inkârcıların toplumsal ahlâkla ilgili en belirleyici ve yıkıcı tutumlarına iki örnek zikredilmiştir. Nitekim âyetin, putperestlerin tipik şahsiyetlerinden olan Âs b. Vâil hakkında indiği belirtilir (Râzî, XXXII, 111). Bununla birlikte âyetin genel amacı, insan sevgisinden mahrumiyetin en belirgin tezahürleri olan bu tür kaba ve haksız davranışları sergileyenleri kınamak ve bu yaptıklarının Allah katında en büyük kötülüklerden olduğuna, bunların temelinde dini, Allah’ın hükümlerini yahut âhireti inkâr etmenin bulunduğu insanlığın dikkatini çekmektir (İbn Âşûr, XXX, 564). Yetim ve yoksul, toplumun zayıf ve himayeye muhtaç kesimlerini temsil eder. Bunları küçümseyerek hakaret eden, itip kakan kimse toplumdaki zayıfların haklarını çiğniyor demektir. Dinin insanlığa yönelik en büyük hedefi ise insanlar arasında sevgi ve dayanışmayı, paylaşmayı sağlamak, sıkıntıların da mutlulukların da paylaşıldığı bir insanlık bilinci oluşturmaktır.

Bu âyetler, bir taraftan bu tür davranışlar sergileyenleri kınarken diğer taraftan da gerçek dindarları yetim ve yoksullar gibi himayeye muhtaç olanlara yardım etmeye özendirmekte; ihtiyaç sahiplerine yardım konusunda başkalarını teşvik etmenin, hatta bunun için hayır kurumları oluşturarak sosyal yardımı daha verimli, düzenli ve sürekli hale getirmenin gereğini vurgulamaktadır.

Kur'an Yolu Tefsiri Cilt: 5 Sayfa:696-697

فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ ﴿٤﴾ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٥﴾ الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ ﴿٦﴾ وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ﴿٧﴾

Meal

Vay haline o namaz kılanların ki, ﴿4﴾ Onlar namazlarının özünden uzaktırlar. ﴿5﴾ Onlar halka gösteriş yaparlar. ﴿6﴾ Hayra da engel olurlar. ﴿7﴾

Tefsir

Yukarıda insanlara karşı insanlık görevini yerine getirmeyenler kınanmıştı; burada ise Allah’a karşı gerçek anlamda kulluk görevlerini yerine getirmeyenler eleştirilmektedir.

Burada namaz kılmalarına rağmen kınananların olumsuz tutumlarına üç örnek sıralanmıştır: a) Namazlarının özünden uzak olmaları, b) İbadetlerinde halka gösteriş yapmaları, c) Hayra engel olmaları. “Namazlarının özünden uzaktırlar” diye çevirdiğimiz cümlede geçen sâhûn kelimesinin sözlük anlamı

“unutanlar” olup bu bağlamda, “*namazlarını vaktinde kılmayanlar*” şeklinde yorumlayanlar bulunmuşsa da Taberî, bizim de meâlde esas aldığımız yorumunda sâhûn kelimesini, “namazı ciddiye almayanlar, başka şeylerle meşgul olmayı namaz kılmaya tercih edenler” şeklinde anlamının daha isabetli olduğunu, bunun vaktinde kılınmaması veya büsbütün terkedilmesiyle ilgili yorumu da kapsadığını belirtmiştir (XXX, 312). Bir kimsenin namazı ciddiye almamasının, namaz kılıyor görünse bile onun özünden uzak kalmasının önemli bir sebebi, 6. âyette riyâ kavramıyla ifade edilen “*halka gösteriş yapma*” eğilimidir. Riyâ, özellikle dinî davranışlarla ilgili bir terim olup “bir kimsenin, kendisinde bulunmayan dinî ve ahlâkî bir meziyeti, bir erdemi varmış gibi göstermesi, iyilik yapıyormuş gibi görünmesine rağmen yaptıklarıyla –iyiliğin din ve ahlâktaki karşılığından öte– maddî veya manevî bir çıkar amaçlaması” anlamına gelir. İşte âyette bu tutum eleştirilmektedir.

“Hayır” diye çevirdiğimiz son âyetteki mâûn kelimesini Taberî, “insanın yararına olan her şey” şeklinde tanımlar ve kelimenin “zekât, diğer malî yükümlülükler, insanların kendi aralarında birbirine yararlandırmadıkları nimetler, hak, ödünç, mal” gibi anlamlarla açıklandığına dair görüşler naklettikten sonra kendisi mâûn kelimesinin bu bağlamda insanlara iyilik, hayır, nimetlerin paylaşılması gibi anlamları kuşatan genel bir ifade olduğunu belirtir (XXX, 313-320). Bu sebeple biz de meâlde mâûnu geniş bir kavram olan “*hayır*” kelimesiyle ifade etmeyi uygun bulduk.

Sûrede dikkati çeken önemli bir nokta şudur: İbadetlerde şekil şartları da vazgeçilmez olmakla birlikte, en az şekil kadar özen gösterilmesi gereken husus, imanla birlikte niyet, ihlâs, huşû, takvâ gibi kavramlarla ifade edilen öz ve içeriktir. Kur’an’a göre ibadetlerde niyet ve ihlâs, tevhid ilkesinin ibadetteki yansımasıdır (meselâ bk. Fâtiha 1/5; Âl-i İmrân 3/64). Bunu Hz. Peygamber, “Allah’ı görüyormuşçasına ibadet etmek” şeklinde belirtmiştir (Buhârî, “İmân”, 37). İşte 4-6. âyetlerde, “*Vay haline o namaz kılanlara ki, onlar namazlarının özünden uzaktırlar; halka gösteriş yaparlar*” meâlindeki eleştiriyile verilmek istenen mesaj budur.

Sûrede dikkati çeken diğer önemli bir nokta da Allah’a gönülden ibadet etmekle yardımlaşma ve dayanışmanın dindarlıkta birbirinden ayrılmazlığının vurgulanmış olmasıdır. Buna göre gerçekten dine inanan ve âhiret sorumluluğu taşıyan insan hem Allah’a hem de yaratılmışlara karşı ödevlerinin bilincinde olup bunları tam bir ihlâs ve samimiyetle yerine getiren, kendisi iyilikler yaptığı gibi herkesin de iyilik yapmasına ön ayak olan, yardımlaşma ve dayanışmanın önünü tıkayan değil, aksine gelişip yaygınlaşmasına, bireyselliği aşarak toplumsal ve kurumsal bir yapı kazanmasına katkıda bulunan insandır. İslâm’ın hâkim kılmak istediği gerçek ahlâk ve üstün insanlık işte budur.

Kevser Sûresi

Nüzûl

Mushaftaki sıraya göre yüz sekizinci, iniş sırasına göre on beşinci sûredir. Âdiyât sûresinden sonra Tekâsür sûresinden önce Mekke’de inmiştir. Medine’de indiğine dair rivayetler de vardır (bk. İbn Âşûr, XXX, 571).

Adı/Ayet Sayısı

Sûre adını ilk âyetinde geçen kevser kelimesinden almıştır. Ayrıca “İnnâ a’taynâ...” ve “Nahr” adlarıyla da anılır.

Konusu

Sûrede Hz. Peygamber’e dünya ve âhirette verilen nimetlerden bahsedilmekte, kendisine Allah’a kulluk etmesi ve kurban kesmesi emredilmektedir. Ayrıca ona düşmanlık edenler kınanmaktadır.

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ﴿١﴾ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ﴿٢﴾ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ﴿٣﴾

Meal

Şüphesiz biz sana bitip tükenmez nimetler verdik. ﴿1﴾ Şimdi sen rabbın için namaz kıl ve kurban kes! ﴿2﴾ Asıl soyu gelmeyecek olan, sana karşı nefret duyandır. ﴿3﴾

Tefsir

Kevser kelimesi “çokluk” mânasına gelen “kesret” kökünden türemiş olup çok değerli ve çok önemli şeyleri ifade eder. Tefsirlerde kevser, “çok hayır, Kur’an-ı Kerîm, Kur’an’la ilgili ilimler ve mümine dinî hayatında tanınan kolaylıklar, peygamberlik, makam-ı mahmûd (bk. İsrâ 17/79), cennetteki bir nehir veya havuz, Hz. Peygamber’in nesli, ashabının ve ümmetinin çokluğu, duasının kabul olması, şanınin yüceliği, başkasını kendine tercih etme, kalbin nuru, şefaât, mucizeler, kelime-i tevhid, din konusundaki bilgi, beş vakit namaz, İslâm dini” gibi çeşitli anlamlarda yorumlanmıştır (bk. Taberî, XXX, 208-209; Şevkânî, V, 593). Ancak biz, bunlar içinde Şevkânî’nin de tercihi olan, “çok hayır” anlamına uygun düşen “bitip tükenmez iyilik” şeklindeki kapsamlı anlamı tercih ettik. Râzî, buradaki kevser kelimesiyle Duhâ sûresinden buraya kadar doğrudan veya dolaylı ifadelerle Cenâb-ı Hakk’ın, resulüne lutfettiği, her biri dünyalara değer nimetlerin, şan ve şeref sebeplerinin kastedildiğini belirterek dolaylı bir ifadeyle ona, “Sen de bu lütfukâr rabbine ibadet etmek ve kullarını kendileri için en iyi olan yola çağırarak meşgul ol” buyurulduğunu söyler. Aynı müfessire göre kevser kelimesi, Allah’ın, Resûl-i Ekrem’i düşmanlarına karşı koruyup kendisine zaferler nasip edeceği, dünya ve âhirette bol nimetler bağışlayacağı yönünde müjdeler de içermektedir (daha fazla bilgi ve başka yorumlar için bk. Râzî, XXXII, 119-128).

Erkek çocuğu yaşamadığı için kendisine “sonu yok, nesli kesik” diyen müşriklerin sözlerinden dolayı üzülmüş olan Hz. Peygamber’e kevser, yani bitip tükenmez nimetler verildiği müjdelenerek üzüntüsü giderilmiş, müşriklerin bu konudaki dedikoduları reddedilmiş ve Hz. Peygamber’in şanınin yüceliği gösterilmiştir.

2. âyetinde, kendisine pek çok hayır lutfedilmiş olan Hz. Peygamber’in bu nimetlerin şükürünü eda etmek üzere sadece Allah’a yönelerek namaz kılması ve O’nun rızâsı için değerli mallarından kurban kesmesi emredilmiş; bu suretle putlar için kurban kesen müşriklerin çok tanrılı inancını silip tevhid inancını yerleştirmesi ve kesilen kurbanlar sayesinde sosyal yardımın sağlanması amaçlanmıştır.

Bilindiği gibi namaz, azdan çoğa göre arttırılarak Mekke döneminde, yaygın kanaate göre hicretten üç yıl kadar önce gerçekleşen mi’rac olayı sırasında farz kılınmış; kurban ibadeti ise Hz. Peygamber tarafından hicretten iki yıl sonra uygulanmaya başlanmıştır. Bu âyetinde geçen namazın beş vakit namaz mı, bayram namazı mı olduğu konusunda farklı tesbit ve değerlendirmeler vardır. Âyetteki kurbanın da vâcip veya sünnet kurban mı yoksa nâfile de dahil mutlak kurban mı olduğu tartışmalıdır. Bize göre âyetinde vurgulanan husus, belli bir namaz ve kurban olmayıp bütün namaz, kurban ibadetlerinin, yalnızca Allah’a, bütün nimetlerin sahibine özgü kılınması, yalnızca rabbe ibadet edilmesidir.

“Kurban kes” diye çevirdiğimiz cümleye, “Namaz kılarken göğsün kıbleye dönük olsun, tekbirlerde ellerini göğüs hizasına kadar kaldır” mânaları da verilmiştir (Şevkânî, V, 594).

Araplar erkek çocuğu olmayan kimseyi “sonu yok, soyu kesik” gibi sıfatlarla niteler ve bu tür lakaplarla anarlardı. Tefsirlerde anlatıldığına göre Hz. Peygamber’in erkek çocukları ölünce müşrikler onu da ebter lakabıyla anmaya başlamışlar ve “Bırakın onu; o, sonu gelmeyecek, soyu kesik bir adamdır!” diyerek hakaret etmek istemişlerdir (bk. Taberî, XXX, 212). İşte 3. âyet, onların bu davranışlarını kınamakta, her ne kadar erkek çocukları bulunsun da asıl soyu kesileceklerin kendileri olduğunu haber vermektedir. Çünkü onlar kıyamete kadar lânetle anılırken Hz. Peygamber rahmetle anılmakta, ismi dünyanın her tarafında günde beş vakit ezanda Allah’ın adıyla birlikte okunmaktadır. Mekke putperestleri, olayların sadece dış yüzüne baktıkları için Hz.

Peygamber'i arkasız ve güçsüz, kendilerini kalabalık ve güçlü görür ve buna dayanarak Resûl-i Ekrem'in davasının sonuçsuz kalacağından emin olduklarını söylerlerdi. Ama –Râzî'nin ifadesiyle– “Allah durumu onların aleyhine çevirdi; asıl güçlü olanın, Allah'ın destekledikleri ve güçsüz olanların da Allah'ın zillete uğrattıkları olduğunu bildirdi. Böylece *kesret* ve *kevser* (geniş topluluk ve bol nimet) Hz. Muhammed'in olurken ona düşman olanların payına da ebterlik, alçalış ve zillet düştü” (XXXII, 134). Bu ifadeler, dolaylı olarak Hz. *Peygamber'in* yolunu izleyen, inanç ve kararlılığını devam ettiren müminler için de bir müjdedir.

Kur'an Yolu Tefsiri Cilt:5 Sayfa:700-702

Mekke'de indirilmiş sûrelerden olup 4 âyettir. Adını ilk âyette geçen **“Kureyş”** kelimesinden almaktadır. Kelime, Peygamberin de mensubu bulunduğu büyük Arap kabilelerinden birinin adıdır. Putperest olan Arap kabilelerinin putlarının Ka'be'de bulunmaları ve Ebrehe'nin Ka'be'ye zarar vermeden geri dönmek mecburiyetinde kalması, Kureyş kabilesine Araplar arasında büyük bir itibar kazandırmış, kabilenin ticaret kervanları emniyet içerisinde gidip gelir olmuştu.

Sûrede bu husus anlatılarak onların Ka'be'nin Rabbine kulluk etmeleri gerektiği anlatılmaktadır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
لَا يَلَافُ قُرَيْشٌ ۖ اِيْلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ۚ فَلْيَعْبُدُوا
رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ ۚ الَّذِي اَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ ۝

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Kureyş'i alıştırıp imkân sağladığı için,
2. Kış ve yaz yolculuklarına ısındırıp buna imkân verdiği için,
3. Evet bu sebeple, bu evin Rabbine kulluk etsin onlar.
4. Öyle ki onları açlıktan kurtarıp doyurdu ve korkudan kurtarıp emniyete kavuşturdu.

Kureyş'in her yıl biri Yemen'e diğeri Şam'a olmak üzere iki önemli ticari seyahati vardı. Kışın Yemen'e, yazın da Şam'a gidiyorlardı. Kureyş ticaret kervanlarının Araplar arasında itibarları vardı; saldırıya uğramaz, yolları kesilmezdi. Birbirlerinin mallarını yağmalayan Arap kabileler Kureyş'in mallarına ve kervanlarına dokunmazlardı. Çünkü onlar, kutsal toprakların sakinleri, Allah'ın evinin bekçileri ve koruyucuları idiler. Ebrehe ordusunun Mekke'ye girememesi ve bozguna uğrayıp dağılıp gitmesi, Kureyş'in itibarına itibar katmıştı. Araplar arasında Allah tarafından korunan bir kabile olarak görülüyorlardı. Onlar da civar ülkelerle yaptıkları ticari anlaşmalar sayesinde servetlerini çoğalttıkça çoğaltıyorlardı.

Güvenli ticaret yapma ve itibar görmeleri, emniyet içerisinde hayat sürmeleri ve ticaret yapmalarının nedeni Ka'be, yani Allah'ın evi idi. Bütün bunlara Allah'ın evi sayesinde kavuştuklarına göre sadece Allah'a kulluk etsinler.

Mekke’de indirilmiş olup 7 âyettir. Adını son âyette geçen “**mâûn**” kelimesinden almaktadır.

Sûrede ahirete iman etmemenin doğurduğu ahlâki çöküntü anlatılmaktadır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالْإِيمَانِ ۚ فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ ۚ وَلَا
 يُحْضِرُ عَلَى طَعَامِ الْمَسْكِينِ ۚ فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ ۚ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ
 سَاهُونَ ۚ الَّذِينَ هُمْ رَأَوْنَ ۚ وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ۚ

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah’ın adıyla.

1. Şu dini/hesap gününü yalanlayanı gördün mü?
2. İşte odur yetimi itip kakan,
3. Yoksulu doyurmaya teşvik de etmeyen.
4. Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki,
5. Onlar kıldıkları namazı ciddiye almıyorlar.
6. Onlar gösteriş peşindeler.
7. En küçük bir yardıma da engel oluyorlar.

Mekki sûreler esas itibariyle tevhit, ahiret, peygamberlik gibi inanç konularını işlemekle birlikte inanç, sosyal hayattan kopuk olamayacağına göre inanç esasları anlatılırken bunların sosyal hayatla ilgili oluşturmaları gereken bakış açısı da verilmektedir. Bu konularda sınırların belirlenmesi yani hukuk kuralı haline gelmeleri Medine’de indirilen ayetlerde şekillenmektedir.

“Gördün mü?” sorusu, şaşılacak bir tutumdan dolayı sorulan sorulardandır. *“Falan kimsenin şu yaptığını gördün mü, durup dururken kendisini tehlikeye attı?”* gibi. Böylece konunun önemine dikkat çekilmiş olur. Dini yalanlamak da hayret edilecek hususlardandır.

Din, duyuların ötesinde olan, ancak görünen evrende eser ve delilleri bulunan Allah’ın birliği, müjdeci ve uyarıcı peygamberler göndermesi, insanların dünya hayatında yaptıklarından dolayı ahirette hesaba çekilmeleri ve dolayısıyla ahiret hayatı gibi gaybi konulardır. Bununla birlikte bu sûrede olduğu gibi bazı ayetlerde din ile hesaba çekilmenin kastedildiği âlimlerin bir kısmınca dile getirilmiştir. Ancak *Yevmuddin* şeklindeki ifade ile kıyamet koptuktan sonra insanların hesaba çekilme döneminin kastedildiği bütün âlimler tarafından kabul edilmektedir.

İnsanlar, dini yalanladıklarını açıkça ifade edebilirler. Fakat bunu açıkça ifade etmeyen, dinin toplumlardaki saygınlığından dolayı onun birtakım emirlerini gösteriş olsun diye yerine getirenler yahut dinin kimi emirlerini yerine getirmekle birlikte bunların şuurunda olmayan, yaptıklarının hayatlarına ve hayata bakış açılarına etkisi bulunmayan kimseler de vardır. İşte sûrede bu tip insanlar dile getirilmekte ve dini yalanlayan kimseyi tanıımıyorsan şu davranışlarından onu tanırsın, denilmektedir. Bu kimselerin temel iki davranışları vardır:

a. Toplumda etkinliği bulunmayan kimseleri horlar, onlara zulmederler. Sözelimi yetim çocukları horlar onları itip kakarlar. Haklarını yemekten çekinmezler. Karnını doyuramayan kimselere yardım edilmesini teşvik etmezler. Kendileri yardım etmedikleri gibi başkasının yardım etmeleri konusunda da bir şey yapmazlar.

b. Cimridirler. Yoksul kimselere yardım etmemeleri, insanların ihtiyaçlarının karşılanmasına engel olmaları bundandır. Onlar için en önemli değer mal ve servettir. Bunun üstünde bir değer tanımazlar.

Bu hasletleri taşıyan kimselerin dine inandıklarını söylemelerine, namaz gibi dini emirleri yerine getirdiklerine aldanmayın.

Burada “din” ile öncelikle hesaba çekilme kastedilmekle birlikte genel anlamda gaybi konulara sahih olsun veya olmasın her türlü inanç için kullanılır.

makta, namazla da sahih olsun olmasın her türlü Allah'a kulluk ifade eden ibadet kastedilmektedir. Çünkü burada öncelikle müşriklerin namazından söz edilmektedir. Yahudi olsun, Hristiyan olsun yahut Müslüman olsun namazını ciddiye almayan, daha açık bir ifade ile Allah'a yaptığı ibadetle günlük hayat-taki davranış ve eylemleri arasında çelişki bulunanlar, Allah'a inandığını söylediği halde Allah'ın emir ve yasaklarını kâle almayan yahut başkalarının emir ve yasaklarını üstün tutanlar, ahirete inandığını söylediği halde günlük hayatında bunun izine rastlanmayan herkes bu sûrenin muhatabıdır.

Ahirete inandığını söylediği halde güçsüz kimselere zulmedip onları kalayan, muhtaca yardım etmeyi engelleyen ve serveti her türlü değer üstünde tutanlar eğer kimi ibadetleri yapıyorlarsa, yaptıkları bu ibadetler gösteriş içindir.

Kısaca süre, inançla günlük hayat ve dine inanma, dinin emirlerini yerine getirme gibi konularda tutarlılığın olması gerektiğini dile getirmektedir.

Mekke’de indirilmiş olup 3 âyettir. Adını ilk ayetinde geçen “**el-kevser**” kelimesinden almaktadır. Sûrede Peygambere verilen önemli nimetler anlatılmaktadır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 إِنَّا عَطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ۚ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ۚ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ۝

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah’ın adıyla.

1. Şüphesiz biz sana Kevser’i verdik.
2. O halde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.
3. Asıl soyu kesik olan, elbette sana kin besleyendir.

Peygamberin erkek çocukları küçük yaşta ölmüşlerdi. Müşrikler bu sebeple Peygamberi alaya alıyor, imalı sözlerle soyunun kesik olduğunu söylüyorlardı. Bunun, Peygamberin tebliğ ettiği vahiyle elbette bir ilişkisi yoktu ama müşrikler bu yolla insanları hak dine girmekten alıkoymaya çalışıyorlardı. Peygamberden söz edildiğinde: “Bırakın onu, kavmiyle bağlarını kesmiş, çocukları da yaşamıyor. O, köksüz bir ağaç gibidir, kurumaya ve yok olmaya mahkûmdur. Yarın öldüğünde ismini anan bile olmayacaktır” türü sözler söylüyorlardı.

Peygambere iman edenler de genelde fakir ve güçsüz kimselerdi. Serveti

olanlar, “servetim elden gider”, itibarı olanlar, “itibarımı yitiririm” vs. gibi nedenlerle iman etmeye yanaşmıyordu. Peygamberin etrafında toplananların genelde fakirlerden ve güçsüz kimselerden olmaları da müşriklerin dillerine dolağıkları hususlardan idi. Onlara göre Peygamberin davası gerçekten hak olsaydı zengin ve toplumda itibarı olan kimseler ona inanırlardı.

Sûre böyle bir ortamda indirildi: “Ey Muhammed! Sana Kevser’i verdik.”

Kevser’in ne olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Kevser kelimesi, *çokluk* anlamına gelmektedir. Hayırlı olarak kabul edilen bol nimetler için kullanılır. Söz konusu görüşlerin de tamamını içeren “bol nimet, çok hayır” görüşü bizim de tercih ettiğimiz görüştür.

Peygamber ve Müslümanlar için zorlu ortamda Peygambere bol hayır verildiğinin ifade edilmesi, kuşkusuz Peygamber ve Müslümanlar için mutluluk kaynağı olmuştur. Verilen bu nimetler karşısında Peygambere ve diğer Müslümanlara yakışan Rableri için namaz kılmaları ve kurban kesmeleridir.

Önü tıkanan Peygamberin Medine’ye hicretiyle Müslümanların sayısı her geçen gün arttı. Nihayet kendisine zindan edilen müşriklerin yurdu Mekke fethedildi. İslam, Arap yarımadasını aşarak dünyaya yayıldı. Peygambere “soyu kesik; ölümünden sonra unutulup gidecek” diyenler unutuldu ama Peygamberin şanı, bölgeleri ve asırları aşarak dünyanın tamamında yücelti.